

tardor 2025

Onnagata i altres contes, de Yukio Mishima

Albert Nolla

Benvolguts membres del jurat, companys finalistes, públic assistent, bona tarda.

En primer lloc, vull expressar el meu agraïment a tothom que ha fet possible aquest acte dedicat a la traducció literària al català.

No cal dir que per a mi és un honor que aquest volum, titulat *Onnagata i altres contes*, del japonès Yukio Mishima i publicat per Edicions del Cràter, sigui un dels quatre finalistes d'aquesta edició del Premi Montserrat Franquesa de Traducció, organitzat pel PEN Català.

Per començar, diria que un dels mèrits principals d'aquest volum que avui ens ocupa és que constitueix una porta d'entrada excel·lent a l'univers poètic i pertorbador de Mishima. Els vuit contes inclosos a *Onnagata...* destaquen perquè ofereixen una mostra àmplia i significativa dels temes i de l'estil més característics de l'autor, i poden ajudar a conèixer una de les veus literàries més riques i suggestives que ha donat mai el Japó.

Quan es parla de Mishima, gairebé sempre passa que el personatge acaba eclipsant l'obra. I no és estrany que sigui així, atès que l'autor tenia una personalitat tan complexa, polièdrica i controvertida que sovint deixa en segon terme la seva indiscutible qualitat literària.

Mishima va ser, d'una banda, un home de lletres excepcional, autor d'una obra amplíssima, formada per quaranta novel·les, cinquanta peces teatrals, vint-i-cinc volums de relats, una trentena d'assajos i un guió cinematogràfic. Aquesta activitat febril, condensada en poc més de vint anys (entre el 1946 i el 1970), va fer que Mishima es convertís en l'escriptor més popular del Japó del seu temps, i que a la vegada fos un ferm candidat al Premi Nobel durant uns quants anys consecutius.

Però, a més d'aquesta activitat literària, Mishima també va destacar per ser un home d'acció que es va dedicar a ocupacions tan diverses com produir obres de teatre, actuar en un grapat de pel·lícules, practicar diverses arts marcial, posar com a model fotogràfic, participar en debats polítics o fundar un exèrcit privat destinat a protegir l'emperador d'un possible cop d'estat. A causa d'aquest estil de vida extravagant, de les seves idees polítiques feixistoides i del seu espectacular suïcidi per seppuku el 1970, la figura de Mishima va transcendir el camp estrictament literari per esdevenir una mena de símbol de les contradiccions del Japó modern.

Si a tot això hi afegim que la seva obra més cèlebre, *Confessions d'una màscara*, és una novel·la clarament autobiogràfica, en què autor i protagonista es confonen indefectiblement, es pot entendre que, com deia, sovint sigui difícil destriar el personatge de Mishima de la seva obra.

És en aquest sentit, doncs, que crec que *Onnagata i altres contes* constitueix una aportació interessant, atès que justament s'allunya del to confessional i personal i ens permet conèixer un autor en estat de gràcia que, com totes les grans figures de la literatura universal, creu en la ficció com un mitjà vàlid per explorar la naturalesa humana.

Els vuit contes que formen *Onnagata...*, escrits entre el 1946 i el 1963, en el que podríem considerar l'època més fèrtil i més literària de Mishima, són una mostra àmplia i significativa dels temes i de l'estil més típics de l'autor.

Si ens fixem en primer lloc en els temes, veurem com en aquesta selecció de contes es reflecteix l'ampli ventall d'interessos i obsessions que regien el món de Mishima, com poden ser l'art, la

joventut, la bellesa, el desig (sovint homoeròtic), el culte al cos, la violència, la mort, l'honor o els valors tradicionals japonesos com a ideal de vida. Al llarg de les pàgines d'*Onnagata*, Mishima és capaç de donar veu a una gran quantitat de personatges, de situar-se en llocs i moments històrics molt diversos i d'explorar estats psicològics ben variats.

Per exemple, el conte que dona nom al volum, «Onnagata», és una història que ens permet entrar a les bambolines del teatre kabuki i observar de ben a prop una història de gelosies i desenganys entre diferents personatges. El segon conte, «La perla», és una peça més aviat lleugera en què veiem divertits com cinc mestresses de casa que s'han reunit per berenar fan mans i mànigues per salvar les aparences i dissimular la desaparició d'una perla. Per la seva banda, «El sacerdot del temple Shiga i el seu amor» és una mena de faula budista sobre la transcendència que ens trasllada al Japó medieval, mentre que «El termos» ens fa viatjar fins a San Francisco, on un home de negocis retroba una geisha amb qui havia mantingut una relació turbulenta.

Amb tot, la peça més destacada del volum és sens dubte «Patriotisme», una *nouvelle* que descriu el suïcidi ritual d'un militar i la seva esposa al Japó dels anys 1930. Es tracta d'un relat en què l'amor i l'honor es van trenant fins a arribar a un final tràgic i bellíssim. (Curiosament, Mishima va convertir «Patriotisme» en un curtmetratge que ell mateix va dirigir i protagonitzar cinc anys després d'haver-lo escrit (1966); va prefigurar de manera esgarrifosa el que seria la seva mort real el 1970.)

Diria que aquesta diversitat de temes, llocs, veus i personatges és una de les dificultats més importants que m'he trobat a l'hora de traduir aquest volum, perquè cada conte m'ha dut a submergir-me en un ambient diferent. Com diuen els qui hi entenen, el conte és un gènere especialment difícil perquè els autors s'ho juguen tot en una distància molt més curta que en la novel·la. Perquè un conte produeixi l'efecte desitjat, tots els elements han de funcionar amb precisió, com un engranatge perfecte. En aquest sentit, podem dir que en el cas dels traductors passa una mica el mateix: encara que no ho sembli, crec que traduir contes (o novel·les breus) demana més versatilitat que traduir una novel·la mitjana o llarga.

Ara bé, que els temes, els tons o els personatges del volum siguin tan variats no vol pas dir que no hi hagi un denominador comú que travessa tots els contes i els unifica, i els converteix en exemples esplèndids del geni d'un mateix autor. Aquest element comú que uneix tots els relats d'*Onnagata...* és l'estil.

Com a escriptor brillant que era, Mishima destaca pel seu estil únic i distintiu, marcat per una prosa que no es pot qualificar sinó com a bella i poètica, farcida d'imatges, símbols i metàfores, sovint molt visuals i sorprenents. A més a més, amb la seva ment privilegiada i el seu origen aristocràtic, a Mishima li encantava fer gala de la seva erudició i marcar distàncies amb els seus coetanis (a qui fins i tot menyspreava per ser massa vulgars). Els seus textos presenten, doncs, una escriptura que, sota una fluïdesa aparent, és extremament densa, minuciosa i sofisticada, amb un llenguatge volgudament elevat. De vegades aquest llenguatge pot tenir fins i tot un regust clàssic o arcaïtzant, tant per la seva voluntat de fer servir sempre l'expressió justa —encara que això comporti haver de recórrer a un tecnicisme, a un estrangerisme o a un terme caigut en desús—, com pel rebuig a incorporar les normes ortogràfiques implementades al Japó després del 1945.

Així mateix, l'escriptura de Mishima destaca per una tendència exagerada a la introspecció. Tant en les novel·les com en els contes, l'acció externa més petita pot anar seguida de pàgines i pàgines de reflexions, com és el cas, per exemple, del conte que tanca aquest volum, «Mort a ple estiu», en què la mort i el dol s'exploren gairebé des de tots els punts de vista imaginables, en una demostració de subtilitat psicològica extraordinària.

Mishima mateix deixa ben clar el seu gust per l'erudició i la introspecció en les primeres frases del conte «El monjo del mont Shiga i el seu amor»:

No em podria salvar de les crítiques si hagués començat a escriure aquest relat sense haver fet l'esforç de documentar-me sobre els fets històrics que s'hi exposen. Amb tot, l'únic punt de suport amb què compto és la narració continguda en el trenta-setè volum de la *Crònica de la Gran Pau*. Com els lectors ja saben, en aquest volum es troba una descripció molt succinta de l'amor del sacerdot del temple de Shiga,

comparant-lo amb l'antiga història de l'eremita indi Ikkaku Sennin.

De fet, però, allò que m'interessa són els fets psicològics en si mateixos, més que no pas els sentiments amorosos viscuts en unes circumstàncies tan particulars. («El sacerdot del temple Shiga i el seu amor»)

L'escriptura de Mishima també està esquitxada de frases contundents, de reflexions abstractes properes als aforismes, que sovint cal llegir més d'una vegada per acabar d'entendre.

Què és el que ens salva de la bogeria? La vitalitat? L'egoisme? Els límits de la nostra susceptibilitat? En el fons, pot ser que només ens en pugui salvar la nostra incapacitat per comprendre-la. («Mort a ple estiu»)

No puc mirar enrere cap a l'exaltada època de l'adolescència com si fos una etapa divertida o bonica. Tal com escriu Baudelaire, «La meva joventut va ser només una tempesta fosca / travessada aquí i allà per lluminosos sols». És curiós com els records de joventut es tornen sempre tràgics. Per què ha de ser tan tràgic créixer? Per què han de ser tan tràgics els records associats amb fer-se gran? Encara ara no tinc la resposta a aquestes preguntes. I no crec que ningú la tingui. Potser la trobaré el dia que la plàcida saviesa de la vellesa davalli sobre nosaltres juntament amb la claror seca del final de la tardor. Però suposo que llavors tenir la resposta ja no servirà de gaire. («La cigarreta»)

A causa de l'erudició i l'exhibicionisme de Mishima, en aquests contes hi abunden les referències culturals i literàries, de manera que també ha calgut fer una tasca important de documentació i incloure algunes notes al peu de pàgina per evitar perdre informació essencial. És el cas, per exemple, del conte «Onnagata», en què hi ha onze notes, gairebé totes relacionades amb el món del kabuki, del qual Mishima era un gran coneixedor. En altres contes ha calgut afegir-hi comentaris per contextualitzar esdeveniments històrics, definir conceptes budistes, identificar un haiku de Basho camuflat dins la prosa, aclarir jocs de paraules basats en cançons populars o referenciar textos budistes medievals.

Després de la varietat temàtica, l'estil que acabo de descriure ha estat el segon repte important al qual m'he hagut d'enfrontar a l'hora de traduir aquest volum. És a dir, he hagut de recórrer a múltiples estratègies de traducció per intentar traslladar al català de la millor manera possible la bellesa, la intensitat, la profunditat psicològica o l'erudició presents en l'escriptura de Mishima.

Com a curiositat, esmentaré que aquesta riquesa temàtica i sobretot estilística de l'original m'han dut a «traduir a mà», és a dir, deixant de banda pantalles i ordinadors i tenint només l'original, un bolígraf i una llibreta damunt de l'escriptori. Així, cada paraula, cada frase i cada paràgraf continguts en aquest volum han passat pel filtre de la vista, el cervell i la mà per acabar destil·lats en una prosa que he intentat que mantingués les mateixes cotes d'intensitat poètica i reflexiva que l'original. No sé gaire com explicar-ho, però aquest procés de treball gairebé artesanal és la manera més efectiva que, amb els anys, he trobat per traduir textos literaris del japonès. No ho faig pas així amb tots els textos que trasllado al català, però sí amb els que podríem considerar més literaris, com és el cas d'autors com Soseki, Tanizaki, Kawabata o Mishima mateix.

He dit que, en el procés de traduir aquests contes, les paraules de l'original han passat per la vista, el cervell i la mà, però el motor principal que impulsa la traducció, tal com l'entenc, és el cor. Com han dit molts altres companys abans que jo, una traducció és (o hauria de ser) sobretot un acte d'amor. Així, doncs, si aquest volum ha vist la llum és perquè darrere hi ha una estima profunda per la literatura, i per les cultures i les llengües implicades en el procés de

traduir.

No vull acabar sense recordar que aquest volum i aquesta traducció no haurien estat possibles sense la bona feina que ha fet tot l'equip d'Edicions del Cràter. Vull donar les gràcies, en especial, a l'Edgar Cotes per la correcció; i als editors Mariona Bosch i Oriol Ràfols, per la tasca de selecció i edició dels contes, com també per la confiança d'haver-me'n encomanat la traducció.

També vull donar les gràcies a l'amiga Kazumi Uno, que ara fa dos anys, en una tarda xafogosa a Tòquio, em va ajudar a trobar l'últim text original que m'havia estat impossible localitzar per Internet.

Vull agrair, també, el suport de la Japan Foundation, que ha col·laborat en la publicació d'aquest llibre mitjançant el programa per a la difusió de la literatura japonesa a l'estranger.

Per acabar, vull deixar constància que la primera presentació pública d'aquest volum d'*Onnagata i altres contes*, que vam fer amb l'amic Ibai Gelabert a la llibreria La Tribu de Sant Andreu, ha tingut lloc el dia 14 de gener d'enguany, coincidint, dia per dia, amb el centenari del naixement de Mishima. Crec que va ser una manera humil però bonica de celebrar la vida i l'obra de Mishima des de casa nostra.

Només em falta reiterar el meu agraïment als organitzadors per haver fet possible aquest acte, als membres del jurat per la nominació al Premi i a tots els assistents per la vostra atenció.